

**«ԻՆՏԵՐԱԿՏԻՎ ԿՐԹՈՒԹՅԱՆ
ՉԱՐԳԱՑՈՒՄ»
ՀԻՄՆԱԴՐԱՄ**

**ՀԵՐԹԱԿԱՆ ԱՏԵՍԱԿՈՐՄԱՆ ԵՆԹԱԿԱ
ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐԻ ՎԵՐԱՊԱՏՐԱՍՏՄԱՆ
ԴԱՍԸՆԹԱՑ 2022**

ԱՎԱՐՏԱԿԱՆ ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

**ԹԵՄԱ Բաղադրյալ հատուկ անունների
կազմության**

**առանձնահատկությունները և ուսուցման
մեթոդիկան ԱՌԱՐԿԱ Հայոց լեզու**

**ՀԵՂԻՆԱԿ Սահակյան Սվետլանա
ՄԱՐԶ Արմավիր**

**ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹՅՈՒՆ «Արշալույսի Ս.
Գրիգորյանի անվան միջնակարգ դպրոց» ՊՈԱԿ**

Բովանդակություն

Ներածություն -----	2
Գլուխ 1. . Բաղադրյալ հատուկ անունների հարցի շուրջ	
1.1 Հատկանունների ծագումը և կազմությունը -----	5
Գլուխ 2. Բաղադրյալ հատուկ անունների ուսուցումը հանրակրթական դպրոցում	
2.1 Հանրակրթական դպրոցի հայոց լեզվի ծրագրում թեմայի ուսուցմանը ներկայացվող պահանջները -----	14
2.2 Հասարակ և հատուկ անունների արտահայտության տարբերակման ուսուցումը -----	19
Եզրակացություններ -----	36
Գրականության ցանկ -----	37

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Արդի ժամանակաշրջանում, երբ տեղեկատվական տեխնոլոգիաների կատարելագործման շնորհիվ կյանքն առաջ է ընթանում աննախադեպ արագությամբ, առավել կարևորվում է ուսուցման գործընթացի զարգացման անհրաժեշտությունը:

Փոխվել են ժամանակները, փոխվել են նաև ժամանակի մարտահրավերներն ու թելադիր պահանջները: Հայոց լեզվի և գրականության առարկայական չափորոշիչի համաձայն՝ հայերենի ուսուցումը հանրակրթական դպրոցում ենթադրում է <<...ուսուցման միատեսակ վերջնական արդյունքներ՝ արդի հասարակության մեջ ազատ ու նպատակահարմար հաղորդակցվելու, սեփական մտքերը գրավոր և բանավոր շարադրելու, հանրային կյանքի ամենատարբեր բնագավառներում խոսքային գործունեություն իրականացնելու միասնական կարողությունների ու հմտությունների, գրական գիտելիքների ու ճաշակի մշակման տեսանկյունից>>¹:

Լեզվի ուսուցումը առաջին հերթին միտված է սովորողների լեզվամտածողության, մտավոր և ստեղծագործական հաղորդակցական համակարգի կառուցվածքի մասին գիտելիքների ձեռքբերմանը, խոսքային գործունեության ընթացքում մայրենի լեզվի հարուստ հնարավորությունները լիարժեք, գրագետ կիրառելու կարողությունների ձևավորմանը:

Ժամանակակից զարգացող աշխարհում ոչ միայն զարգացած և գիտելիքներով օժտված, այլև հաղորդակցվող, համագործակցային հմտություններով, հարուստ բառապաշարով ու զարգացած խոսքով գրագետ քաղաքացիների կրթումն ու դաստիարակումը դպրոցի ու մանկավարժների գերագույն նպատակն է ու խնդիրը:

Չետագոտության արդիականությունը

Բաղադրյալ հատկանունների կազմության, ուղղագրության իմացությունը, թե-մայի ուսուցման մեթոդների, ձևերի, եղանակների ընտրությունն ու մշակումը արդիական է. այն բխում է հանրակրթության հայոց լեզվի բնագավառին ներկա-յացվող պահանջներից:

Չետագոտության նպատակն է պատկերացում կազմել լեզվի ձևաբանական կառուցվածքի և նրա տարրերի մասին,

իմանալ և ճիշտ կիրառել բաղադրյալ հատուկ անունները գրավոր և բանավոր խոսքում,

մշակել հատկանունների կազմության և ուղղագրության ուսուցման այնպիսի համակարգ, որը կնպաստի թեմայի արդյունավետ ուսումնասիրմանը:

Հ. լեզվի ուսուցման նպատակն է աշակերտին սովորեցնել հայոց լեզվի հնչյունաբանությունը, բառագիտությունը, քերականությունը, ճանաչել տալ հայերենի հնչյունաբանությանը, բառագիտությանը, քերականությանը բնորոշ հատկանիշները,

¹ Հայոց լեզու, գրականություն: Հանրակրթական հիմնական դպրոցի առարկայական չափորոշիչ (1-9-րդ դասարաններ), Ե., 2011, էջ

դրանց դասակարգման հիմունքները, մշակել ճիշտ խոսելու և գրելու կարողություններ:

Լեզվական և ձևաբանական գիտելիքներն ունեն ուսուցողական և զարգացնող լայն հնարավորություններ. դրանք նպաստում են սովորողների մտավոր զարգացմանը, բարենպաստ պայմաններ ստեղծում նրանց բառապաշարի հարստացման ու խոսքի զարգացման համար:

Չեռագոտության խնդիրները.

1. ուսումնասիրել և դիտարկել հատուկ անունների կազմությաունը, ծագումը ժամանակակից հայոց լեզվում, հիմնավորումը դրանց ուսումնասիրության անհրաժեշտությունը:

2. Ներկայացնել բաղադրյալ ածականների գրության սկզբունքները:

3. Ժամանակի թելադիր պահանջներին համապատասխան առաջարկել ուսուցման ակտիվ մեթոդներ, որոնք կարող են առավել դյուրին դարձնել բաղադրյալ հատուկ անունների ուսուցման գործընթացը:

Չեռագոտական մեթոդները

1. Դիտում

2. Չրույց

3. Զննարկում

Չեռագոտության գործնական նշանակությունն այն է, որ աշխատանքը ուսումնական բնույթ ունի, ուստի կարող է օգտակար լինել հայոց լեզվի դպրոցական նաև բուհական ուսուցման համակարգում:

Չեռագոտական աշխատանքը բաղկացած է՝

Ներածությունից, 2 գլուխներից, երեք ենթագլուխներից, եզրակացություններից և օգտագործված **գրականության ցանկից:**

Ընդհանուր ծավալը 38 համակարգչային էջ:

ԳԼՈՒԽ ԱՌԱՋԻՆ

Բաղադրյալ հատուկ անունների հարցի շուրջ

1.1 Հատկանունների ծագումը և կազմությունը

Լեզվի ու նրա զարգացման օրենքները սերտ կապի մեջ են ժողովրդի պատմության հետ: Սրա էությունն այն է, որ լեզվի տարատեսակների առաջացման, նրանց փոխազդեցության ու փոխհարաբերության փոփոխության հարցերը կապված են ժողովրդի պատմության ընթացքի հետ: Սա անվիճելի ճշմարտություն է: Սակայն այդ կապի կոնկրետ դրսևորումները ցուցադրելու մեջ լեզվաբանը դժվարություններ ունի. «Մենք հնարավորություն չունենք մեր նպատակի սահմաններում մանրամասնորեն ցուցադրելու լեզվի և ժողովրդի պատմության կապը», – գրում է նա և առաջարկում է նկատել, որ իր ողջ շրջանաբաժանումը տոգորված է ժողովրդի պատմության հետ ունեցած կապով ²:

1. Հայոց լեզվի գրային շրջանի պատմության սկիզբը հայոց պատմության հին շրջանի սկիզբն է V դար ,
2. կիլիկյան թագավորության շրջանը համընկնում է միջին հայերենի ծաղկման ժամանակաշրջանին XI-XIV դարեր ,

² Գ. Ջահուկյան, Հայոց լեզվի զարգացումը և կառուցվածքը, Ե., 1969, էջ 34:

3. աշխարհաբար կամ նոր հայերենի սկզբնավորման ժամանակաշրջանը հայոց պատմության նոր շրջանի սկիզբն է XVIII-XIX դարեր ,

4. հայոց պատմության նորագույն շրջանը համընկնում է ժամանակակից հայերենի ենթաշրջանին 1920-ական թվականներից մինչև մեր օրերը :

Մարդը մտածել է անուններ տալ ոչ միայն իր շրջապատող բույսերին, կենդանիներին, գետերին, սարերին, այլև իր գավակներին:

Անձնանունների մի խումբն առաջացել է ծնողների ցանկություններից, դրանք բարի կամեցողություններ են իրենց երեխաների ապագան երջանիկ ու բախտավոր տեսնելու նկատառումներով: Այստեղ մարդը մտածել է, որ իր տված անունը կարող է ճակատագրական դեր խաղալ ուստի և ստեղծվեցին Երջանիկ, Ազատ, Նահապետ և մյուս այն անունները, որոնք ինչ-որ նշանակություն ունեին: Հասարակ ժողովրդից դիրքով բարձր գտնվողները ցանկանում էին տարբերվել

ևսև իրենց անուններով: Ազնվականներն ու բարձրաստիճան անձինք իրենց անուններին սկսեցին ավելացնել վսեմությունն ու ազնվականությունը ընդգծող մակդիրներ: Այդ մակդիրները պաշտոնի, զբաղեցրած դիրքի երբեմն ևսև մասնագիտության, արհեստի, զբաղմունքի անուններն էին որ կպցնում էին ազգանուններին ու տոհմանուններին: Օրինակ՝ պարզ ազգանունների կողքին հայտնվում են մելիք, աղա, շահ, խան, տեր, ամիր, պաշտոն նշանակող այլ բառեր, և ծնվում էին Մելիք-Հայրապետյան, Տեր-Թադևոսյան, Ամիր-Ազիզյան, Էլիզխանյան, Ամիրխանյան, Շահ-Թովմասյան և այլ նման ազգանուններ:

Մեծ տարածում են գտել ևսև թագավորների կողմից սիրված պաշտոնյանների տոհմի արտոնյալ կացությունը բնութագրող ազգանունները, որպիսիք են՝ Շահզիզյան՝ «շահին սիրելի, շահին թանկագին», Շահվերդյան՝ «շահից շնորհված, շահից տրված», Շահպարոնյան՝ «շահի պարոններից» կամ «շահի համար պարոնության արժանի» ցեղից և այլն, Աղաջանյան՝ «աղայի հոգի ունեցող» և այլն:

Մի խումբ ազգանուններ առաջացել են արհեստներով զբաղվող գերդաս-տաններին բնութագրելուց, որպիսիք են՝ Բրուտյան, Մազմանյան, Նալբանդյան, Դերձիկյան, Ֆովիվյան, Դարբինյան, Լպուտյան, Ներկարարյան, Ժամկոչյան, Քոշյան, Կոշկարարյան, Հացագործյան, Մեղվապանյան, Դպիրյան, Վարդապետյան և այլն³:

Ժողովուրդները անձնանունները փոխ են առնում մեծ մասամբ կենդանի մեր-ծեցումների ժամանակ, սակայն երբեմն, հարևանի լեզուն չհասկանալով անունը փոխ է առնվում հոլովված ձևով, ոչ թե ուղիղ ⁴ :

³ Ն. Մկրտչյան, Բառերի կենսագրությունից, Ե., 2004, էջ 44:

⁴ Ն. Մկրտչյան, Բառերի կենսագրությունից, Ե., 2004, էջ 45:

Գոյական են կոչվում այն բառերը, որոնք անվանում են առարկա կամ որպես առարկա մտածված երևույթ⁵ :

Գոյական խոսքի մասի մեջ են մտնում արմատային իմաստներով թե՛ գոյականները, թե՛ բայանունները, որոնք միասնականորեն գոյական են համարվում քերականական նշանակությամբ՝ հավասարապես պատասխանելով ո՞վ, ովքե՞ր, ի՞նչ, ինչե՞ր հարցերին: Իմաստային տեսակետից գոյական անվան մեջ մտնող բառերի ընդհանուր բնորոշումը առարկայական հասկացությունն ցույց տալն է: Լեզվի պատմական զարգացման ընթացքում տեղի են ունեցել բառերի ձևաբանական իմաստների և արժեքների տեղաշարժեր:

Գոյական անվան ներխոսքիմասային տեղաշարժերն ուսումնասիրելիս կարելի է առանձնացնել պատմական երեք ժամանակաշրջան՝ **հին հայերեն (գրաբար), միջին հայերեն, ժամանակակից հայոց լեզու:**

Լեզուն անընդհատ գտնվում է փոփոխությունների մեջ և այդ փոփոխությունները կատարվում են այնքան երկար ժամանակամիջոցում, որ լեզվի պատմության մի ժամանակահատվածում դրանք նկատելի չեն լինում:

Մի շարք տեղանուններից, որոնք ունեցել են երկու երեք և ավելի տարբերակներ ընտրվել են վերջին 10-15 տարիների ընթացքում կիրառվողները:

Օրինակ՝ մի շարք բնակավայրեր, սարեր, գետեր պատմական տարբեր ժամանակահատվածներում ունեցել են ոչ միայն հայերեն, այլև թուրքերեն անվանումներ ինչպես՝ Արագած - Ալագյազ, Արցախ - Ղարաբաղ, Վանաձոր - Ղարաքիլիսա և այլն:

Հայկական անվան փոխարինումը թուրքականով կարող է բացատրվել երկու պատճառով. մի դեպքում հայկական տեղանունը, ենթարկվելով թուրքերենի արտասանական առանձնահատկություններին, կրել է համապատասխան փոփոխություններ, ինչպես՝ Արագած –Ալագյազ, Չմյուռնիա - Իզմիր, մյուս դեպքում այն փոխարինվել է թուրքերեն անվանումով, ինչպես՝ Արցախ - Ղարաբաղ (<<սև այգի>>), Ծաղկաձոր - Ղարաչիչակ (<<ծաղիկների ձոր >>) և այլն:

Գ. Ղափանցյանը, խոսելով հասարակ անուն - հատուկ անուն փոխանցման մասին, նշում է, որ հատուկ անունն առաջանում է հասարակ անունից, տեղի է ունենում բառիմաստի նեղացում, իսկ երբ հասարակ անունն է առաջանում հատուկ անունից, տեղի է ունենում բառիմաստի ընդլայնում⁶:

⁵ Մ. Աբրահամյան, Ժամանակակից հայերենի քերականություն, Ե., 1975, էջ :

⁶ Գ. Ղափանցյան, Ընդհանուր լեզվաբանություն, Ե., 1939, էջ 226:

Այս երևույթը քննում է նաև Մ. Աբեղյանը՝ նշելով, որ հատուկ անուններն առաջանում են հասարակ անունից՝ բառիմաստի նեղացմամբ ինչպես՝ Ծաղիկ, Գոհար, Հասմիկ, Լալա, Մանուշակ և այլն:

<<Հայոց անձնանունների բառարանում>>, անդրադառնալով անձնանունների ծագման խնդրին, Աճառյանը գրում է. <<Բոլոր հատուկ անունները, լինեն նրանք մարդու թե

տեղի, կազմված են հասարակ գոյականներից: Ամեն հատուկ անուն մի բառ է, նշանակությամբ օժտված հասարակ անուն>>⁷:

Նա նշում է նաև, որ հայերենում փոխառյալ անձնանունները համապատասխան լեզուներով ստուգաբանելիս պարզվում է, որ դրանք ևս ծագել են հասարակ անուններից: Նա հատուկ անունները բաժանում է երկու խմբի՝ տեղանուններ և անձնանուններ: Նրա ասելով՝ տեղանուններն ավելի հարատև են ու հաստատուն, քան անձնանունները:

Գոյական խոսքի մասի սահմաններում լիակատար տեղաշարժեր են համարվում անցումը հասարակ գոյականից հատուկին, հատուկ գոյականից հասարակին:

Բուսական աշխարհի (բույսերի ու ծաղիկների) անունները, կենդանական աշխարհի անվանումները, կյուրների անվանումները, մարդու զբաղեցրած պաշտոնը մատնանշող գոյականները, աշխարհագրական հասարակ անվանումները հասարակ գոյականների այն խմբերն են, որոնք անցել են հատուկ տեսակին:

Տեղանուններ են երկրների, գյուղերի, քաղաքների, լեռների, դաշտավայրերի, օվկիանոսների, լճերի, գետերի անվանումները: Տեղանուններն առաջացել են հասարակ անուններից՝ իմաստափոխության ճանապարհով: Մի շարք տեղանուններ պայմանական անվանումներ չեն, ինչպես անձնանունները, քանի որ կա տրամաբանական կապ տվյալ տեղանվան և տեղի միջև, ինչպես՝ Ձորաշեն, Անտառուտ, Այգեձոր...

Տեղանունն իր մեջ կրում է նաև հասարակական իմաստ՝ իր մեջ արտացոլելով տվյալ ժողովրդի պատմությունը, մշակույթը, սովորությունները, շփումներն այլ ժողովուրդների հետ: Տեղանուն հատուկ անվան այն տեսակն է, որն ավելի հաստատուն և ավելի տևական բնույթ ունի: Սակայն տեղանունն էլ կարող է ժամանակի ընթացքում փոխվել⁸: Հայաստանում կան բնակավայրեր, որոնք իրենց պատմության ընթացքում ունեցել են երկու, երեք երբեմն էլ ավելի անվանումներ:

Օրինակ՝ Գավառ – Զյավառ – Գեղարքունիք - Կամո, Վաղարշապատ - Արմավիր և այլն:

⁷ Հ. Աճառյան, Հայոց անձնանունների բառարան, հ. Ե. Ե., 1962, էջ 340:

⁸ Հ. Աճառյան, Հայոց անձնանունների բառարան, հ. Ե. Ե., 1962 էջ 344:

Հայկական բազմաթիվ տեղանուններ ենթարկվել են թուրքերենի ազդեցությանը, քանի որ թուրքերը, լինելով մեր թշնամին, գրավելով որևէ քաղաք կամ գյուղ, կամ դրան տվել են նոր թուրքական անվանում, կամ էլ աղավաղել են հինը՝ դրան տալով թուրքական արտահայտություն:

Ժամանակակից հայերենում բոլոր տեղանուններն ունեն հայերեն անվանումներ: Աստղագիտական անունները, եթե վերցված են իրենց ընդհանուր իմաստով (երկիր, արև, լուսին) հասարակ անուններ են, իսկ եթե վերցված են որպես տիեզերական մարմինների, մոլորակների անուններ, ապա աշխարհագրական հատուկ անուններ են, ուստի և տեղանուններ:

Անձնանունները մարդկանց տրվող անուններ են, որ ժամանակի ընթացքում ամրանում են տվյալ ժողովրդի բառապաշարում՝ անցնելով սերնդից սերունդ: Սակայն դարերի ընթացքում անձնանունը կարող է հնանալ դուրս գալ գործածությունից և անգամ մոռացվել:

Այն բոլոր անվանումները, որոնք լեզվում կատարում են հատուկ անվան գործառույթ, բայց իրենց անվանական գործառույթամբ և ընդգրկումով տարբերվում են անձնանուններից ու տեղանուններից, պայմանականորեն կոչվում են հատուկ անվանումներ⁹:

Տեղանուններն են երկրների, քաղաքների, ծովերի, դաշտավայրերի, լճերի, լեռների ու աշխարհագրական այլ վայրերի անվանումները:

Հատուկ անվանումներ են կազմակերպությունների, հիմնարկ ձեռնարկ-կուրյունների, ուսումնական հաստատությունների, ամսագրեր, լրագրերի, արվեստի, գրականության ստեղծագործությունների, գիտական աշխատութ-յունների, շքանշանների անվանումները:

Հատուկ անուն չենք համարում հատուկ անվանումները: Դրանք փոխանցումներ են հասարակ անուններից, սակայն իրենց պայմանական գործածության և իմաստային առանձնահատկությունների պատճառով էականորեն տարբերվում են բուն հատուկ անուններից (անձնանուններից և տեղանուններից):

Քանի որ հատուկ անունները կազմությամբ լինում են պարզ և բաղադրյալ, ուստի հասարակ անուն > հատուկ անուն տեղաշարժերով հասարակ անունները փոխանցվել են թե՛ պարզ, թե՛ բաղադրյալ հատուկ անուններին:

Պարզ հատուկ անուններին փոխանցված հասարակ անուններն ունեն պարզ կազմություն: Հասարակ անունը հատուկին փոխանցվելիս կարող է հնչյունափոխվել,

⁹ Հ., Բարսեղյան, Հատուկ անուն, Ե., 1964, էջ 57:

հոլովվել, ենթարկվել հնչյունի հավելման, ենթարկվել հնչյունի անկման, գործածվել հոգևակի թվով:

Պարզ հատուկ անվանը փոխանցված հասարակ անունը նրա արմատական ձևն է, իսկ բաղադրյալ հատուկ անվանը փոխանցված հասարակ անունը անվանակազմական հիմքն է, առանց որի հատուկ անունը չի կազմվի:

Կան երեք կարգի անվանակազմական հիմքեր դրանք են՝ **անձանվանակերտ հիմքեր**, որոնք մասնակցում են ածանցավոր և բարդ անձնանունների կազմությանը, **տեղանվանակերտ հիմքեր**, որոնցով կազմվում են ածանցավոր և բարդ տեղանունները, **ազգանվանակերտ հիմքեր**, որոնցով կազմվում են հայերենի ազգանունները:

Հատուկ անունները կարող են փոխանցվել կազմությամբ պարզ, ածանցավոր և բարդ հասարակ անուններին:

Ածանցավոր հատուկ անունները բաժանում ենք երկու խմբի, դրանք են՝
ա. անուններ, որոնք հատուկ տեսակին փոխանցվել են հասարակ գոյականներից, ինչպես՝ Տիրուհի, Այգեստան, Տանձուտ, Եղեգնուտ, Մարտիկ, Ռազմիկ և այլն
բ. անուններ, որոնք կազմված են հասարակ գոյական անվանակերտ հիմքով և անվանակերտ ածանցներով:

Հայերենում անձնավանակերտ ածանցների դեր են կատարում - **իկ** փոքրացուցիչ փաղաքշական, - **ուհի**, - **ինե** իգանակերտ վերջածանցները:

Անվանակերտ հիմք+անվանակազմիչ ածանց կաղապարով են կազմված Արծվիկ, Շնորհիկ, Լեռնուհի, Բերկրուհի, Գառնիկ < Լուսինե, Արփինե և այլն:

Այսպես են կազմվում նաև մի շարք ածանցավոր տեղանուններ: Որպես տեղանվանակերտ՝ ածանց գործառվում են - **իկ**, - **ակ**, - **արան**, - **ուտ** գոյականակերտ վերջածանցները: Օրինակ՝ ճամբարակ, Գոգարան, Տանձուտ, Մեղրուտ, Հացիկ և այլն:

Կազմությամբ բարդ հատուկ անունները նույնպես բաժանում ենք երկու խմբի
ա. անուններ, որոնք առաջացել են կազմությամբ բարդ հասարակ անունների անմիջական փոխանցման ճանապարհով և լեզվում գոյություն ունեն որպես հասարակ գոյականներ, Չորապետ, Հայրապետ, Լուսերես, Վարդերես, Ոսկեհատ անձնանունները և Լուսակերտ, Սարալանջ, Լեռնահովիտ, Գետամեջ, Արշալույս¹⁰ և այլն:

բ. անուններ, որոնք կազմվել են երկու և ավելի հասարակ անունների համադրությամբ և որպես հասարակ գոյականներ լեզվում գոյություն չունեն, ինչպես՝ Շողակաթ,

¹⁰ Հ. Աճառյան, Հայոց անձնանունների բառարան, հ. Ա. Ե., 1971, 330:

Չայարփի, Սիրվարդ, Խաչերես, Լանջաղբյուր տեղանունները և այլն:

Չասարակ անունների փոխանցմամբ կազմված բաղադրյալ հատուկ անուններին անդրադառնալիս առանձնացվում են ազգանունները, որոնք իրենց կառուցվածքով տարբերվում են և՛ անձնանուններից, և՛ տեղանուններից: Չայերենի ազգանունները բաղադրյալ կազմություններ են և սերում են ազգանվանակերտ + հիմք + ազգանվանակերտ հիմք գործառում են թե՛ հատուկ (անձնանուններ, տեղանուններ), թե՛ հասարակ գոյականները: Չայերենի ազգանվանակերտ ածանցներն են՝ **ունի, եցի, ացի, ցի, եց, աց, ունց, յան**, որոնք դրվելով ազգանվանակերտ հիմքերի վրա, կազմում են ազգանուններ¹¹:

Չասարակ գոյականներից փոխանցված ազգանվանակերտ հիմքերն իրենց կազմությամբ լինում են՝ պարզ, ածանցավոր և բարդ:

Պարզ են՝ Բակունց, Ատունց, Խաչունց,

ածանցավոր են՝ Ոսկերիցյան, Ներկարարյան, Լուսիկյան,

բարդ են՝ Մայրապետյան, Չայկազունի, Մարգալետունի, Զարտաշյան, Զեշիշօղյան և այլն:

Կազմությամբ պարզ հասարակ անունները փոխանցվել են հատուկներին թե՛ անփոփոխ և թե՛ փոփոխված ձևով, ինչի հետևանքով էլ ունենք կազմությամբ պարզ անձնանուններ և տեղանուններ:

Լեզվում մեծ թիվ են կազմում բաղադրյալ հատուկ անունները որոնք առաջացել են երկու ճանապարհով.

ա) հատուկ անվանն է փոխանցվել անմիջապես հասարակ (ածանցավոր կամ բարդ) անունը,

բ) հասարակ անունն անվանակազմական հիմք է հանդիսացել ածանցման կամ բառաբարդման ճանապարհով հատուկ անուն կազմելու համար:

Կան անվանակազմական երեք կարգի հիմքեր

ա) անձանվանակերտ

բ) տեղանվանակերտ

գ) ազգանվանակերտ

Ըստ ծագման՝ բոլոր հատուկ անունները կարող ենք խմբավորել **բնիկ** և **փոխառյալ** տեսակների:

Բնիկ են այն հատուկ անունները, որոնք ստուգաբանվում են տվյալ լեզվով, կազմված են նրա արմատներով և ածանցներով: Բնիկ հայկական անուններն ունեն իրենց անուղղակի իմաստները ինչ-որ բան նշանակում են, իսկ օտար անունները՝ ոչ:

¹¹ Տ. Ավետիսյան, Հայկական ազգանուն, Ե., 1987, էջ 223:

Յրաչյա Աճառյանը գտնում է, որ պարզելու համար, թե որևէ անուն օտար է, թե հայկական պետք է դիմել նրա ստուգաբանությանը:

Փոխառյալ հատուկ անունները, իրենց մայր լեզվում ծագելով հասարակ անուններից և կորցնելով իմաստային կապն իրենց նախնական ձևի հետ, հայերենին են փոխանցվել արդեն իսկ որպես զուտ պայմանական անվանումներ: Սա նշանակում է, որ հայերենը որևէ այլ լեզվից փոխառել է ոչ թե հասարակ անունը, ապա այն փոխանցել հատուկին, այլ փոխառել է միանգամից հատուկ անունը՝ չանդրադառնալով նրա ստուգաբանական իմաստին¹²: Օրինակ՝ **Յակոբ** եբրայերեն նշանակում է <<խաբեբա>> և իմանալով անվան ծագումն ոչ ոք իր զավակին **Յակոբ** չէր անվանի: Կամ էլ դստերը ոչ ոք Շաքե չէր կոչի, քանի որ դա թուրքերեն բառ է և նշանակում է <<դժբախտ>>:

Ուսումնասիրելով հասարակ գոյականներից տեղանուններին կատարված տեղաշարժերը՝ կարող ենք եզրակացնել.

1. Տեղանուններն առաջացել են հասարակ անուններից՝ հասարակ անուն>հատուկ անուն փոխանցման ճանապարհով:

2. Հասարակ անունը, փոխանցելով տեղանվանը, կարող է դառնալ.

ա) կազմությամբ պարզ անուն (եթե ինքը՝ հասարակ անունը, նույնապես կազմությամբ պարզ է) ,

բ) անվանակազմիչ հիմք՝ բաղադրյալ կազմություն ունեցող տեղանունների համար:

3. Հասարակ գոյականները՝ որպես տեղանվանական հիմքեր, մասնակցում են ածանցավոր և բարդ (համադրական, վերլուծական) կազմություն ունեցող տեղանունների ձևավորմանը:

4. Բաղադրյալ տեղանուններում դիտվում են անհյունափոխ և հնչյունափոխված հիմքերով, հոդակապավոր և անհոդակապ, երկբաղադրիչ և եռաբաղադրիչ, համադրական և վերլուծական կազմություններ:

Յայերենում քիչ չեն տեղանուններից փոխանցված ազգանվանակերտ հիմքերը:

Յայկական ազգանուններում տեղանունների կիրառությունը գալիս է հնուց: Դեռևս IV դարում թե՛ բարձր դասը, թե՛ հեզևորականությունը անձնանվան զուգահեռ կիրառում էին այն տեղանունը, որտեղ ծնվել էին, բնակվում էին, կամ կրթություն էին ստացել, օրինակ՝ Գրիգոր Նարեկացի, Սահակ Պարթև, Մովսես Խորենացի, Սարգիս Տայեցի, Ղևոնդ Վանանդեցի, Մկրտիչ Մեծոփեցի, Կոստանդին Երզնկացի, Ղազար Փարպեցի և այլն¹³:

¹² Ռ. Ջուլֆայան, Գոյականի բառաբերականական ներխուսքիմասային տեղաշարժերը հայերենում, էջ 67:
¹³ Ռ. Ջուլֆայան, Գոյականի բառաբերականական ներխուսքիմասային տեղաշարժերը հայերենում, էջ 113:
12

ԳԼՈՒԽ ԵՐԿՐՈՐԴ

Բաղադրյալ հատուկ անունների ուսուցումը հանրակրթական դպրոցում

2.1 Հանրակրթական դպրոցի հայոց լեզվի ծրագրում թեմայի ուսուցմանը ներկայացվող պահանջները

Ընդհանուր միջնակարգ կրթության համակարգում մայրենի լեզուն առանձնահատուկ տեղ ունի իր դերով ու նշանակությամբ. մի կողմից՝ որպես աշխարհաճանաչողության, անձի ձևավորման, նրա մտավոր առաջընթացի, վերլուծական և պատկերավոր մտածողության զարգացման հիմնական միջոց, մյուս կողմից՝ ուսումնական մնացած բոլոր առարկաների ընկալման և յուրացման հիմք: Գաղտնիք չէ, որ մայրենի լավ իմացությամբ կարելի է հասնել օտար լեզուների պատշաճ յուրացմանը¹⁴:

Մայրենի լեզվի, ինչպես նաև գրականության ուսուցումը բացառիկ նշանակություն ունի անհատի ու քաղաքացու բարոյական կերպարի ձևավորման գործում, ուստի հայոց լեզվի և գրականության դպրոցական դասընթացը, բուն լեզվական ու գրականագիտական գիտելիքներ տալուց բացի, պետք է գաղափար մշակի ժողովրդի կյանքում և նրա ազգային նկարագրի ձևավորման գործում մայրենի լեզվի ու գրականության դերի վերաբերյալ:

Լեզվի ուսուցման հիմքում ընկած տեսականն ու գործնականը պետք է սերտ շաղկապված լինեն, ներհյուսված այնպես, որ տեսական նյութի յուրացումը անալոգիաներով կատարվի գործնական աշխատատանքների միջով:

Լեզվի գործնական ուսուցման նպատակադրումը պահանջ է ներկայացնում ուսուցման մեջ առանձնահատուկ տեղ տալու բառին ու նրա իմաստին, ճիշտ բառօգտագործմանը, բառերի իմաստային և քերականական կապակցելիությանը, բառերի փոխաբերական կիրառությանը, նախադասությունների կառուցման մեջ բառերի և բառաձևերի դերին: Սա նպաստում է կապակցված խոսք կազմելու հմտությունների ձևավորմանը, բառապաշարի հարստացմանը, այնպես էլ սովոր-

¹⁴ Փ. Մեյթիխանյան, Հայոց լեզու, Ուսուցչի ձեռնարկ, 7-9-րդ դաս. համար, Ե. 2011, էջ 4:

րողների ճանաչողական կորոշությունների, աշխարհընկալման, տրամաբանական մտածողության զարգացմանը, հասկացական դաշտի ընդլայնմանը:

Քերականության ուսուցումը պետք է հանգեցվի ոչ թե քերականական կանոնները,

սահմանումները, հոլովման ու խոնարհման հարացույցները և այլն անգիր անելուն, այլ քերականական ձևերը խոսքում ճիշտ և նպատակահարմար կիրառելուն: Ելնելով այս նպատակից՝ զուտ տեսական գիտելիքները կարելի է պակասեցնել՝ շեշտը դնելով լեզվական միավորների հաղորդակցական և ոճա-կան արժեքի վրա: Ուսուցման ողջ ընթացքում պետք հետևողականորեն զարգացնել աշակերտների դիտողական, զննական կարողությունները, իսկ դրա համար պետք է օգտագործել գծապատկերներ, նկարներ, աղյուսակներ, տարբեր տեսաֆիլմեր, կազմակերպել էքսկուրսիաներ: Այստեղ շատ կարևոր է ուսուցչի դերը¹⁵: Հանրակրթական դպրոցում հայոց լեզվի և գրականության ուսուցման հիմնական խնդիրն է զարգացնել սովորողների լեզվագործածական ունակությունները՝ հասարակական կյանքում լիարժեք հաղորդակցվելու նպատակով:

Մայրենի լեզուն դպրոցական կրթության մեջ առանձնահատուկ տեղ է գրավում, քանի որ այն միաժամանակ և՛ ուսումնասիրության առարկա է, և՛ մյուս առարկաների յուրացման միջոց: Մայրենի լեզվի՝ որպես դասավանդման առարկայի, մյուս յուրահատկությունն այն է, որ նա ներառում է երկու կողմ՝ բուն լեզվի իմացություն, այսինքն՝ այդ լեզվով հաղորդակցվելու, տարբեր բնույթի գրավոր ու բանավոր շարադրանք ստեղծելու կարողություն, և լեզվի քերականական կառուցվածքի իմացություն, որը ենթադրում է տեսական լեզվաբանական գիտելիքներ: Միջնակարգ դպրոցում հայոց լեզուն առարկայի դասավանդումը զուգակցում է այս երկու կողմերը, սակայն առաջնությունը տրվում է լեզվի գործնական կիրառության (լսելու, խոսելու, կարդալու, գրելու) կարողությունների զարգացմանը, իսկ տեսական գիտելիքները տրվում են նվազագույն չափով, որքանով դրանք կարող են նպաստել նշված խնդրի լուծմանը: Դա հատկապես վերաբերում է տարրական դպրոցին, որտեղ լեզվական-քերականական գիտելիքները ուսուցանվում են առավելապես գործնական ճանապարհով, առանց գիտական սահմանումների: Դասավանդման գործնական ուղղվածությունն ապահովելու համար լեզվական նյութի ուսուցումը ուղղախոսական, ուղղագրական, քերականական գիտելիքների հաղորդումից բացի և ավելի մեծ չափով պետք է պարունակի հատուկ տիպի

¹⁵ Փ. Մեյթիխանյան, Ուսուցչի ձեռնարկ ,Ե., 2011, էջ 4:

բնագրեր, խոսքի օրինակելի նմուշներ, գործնական բնույթի վարժություններ ու հանձնարարություններ, որոնք և պետք է զարգացնեն բազմապիսի խոսքային իրադրություններում սովորողների հաղորդակցական կարողությունները, բազմազան թեմաների շուրջ ինքնուրույն բանավոր ու գրավոր խոսք կառուցելու հմտությունները, իրենց մտքերը, գիտելիքները, հույզերն ու զգացումները ազատորեն և լեզվաոճական ճիշտ ձևավորումով արտահայտելու ունակությունները: Նկատի ունենալով այն հանգամանքը, որ ժամանակակից հայերենում զգալի խզում կա գրական և խոսակցական տարբերակների միջև, ուսուցման ընթացքում առանձնահատուկ ուշադրություն պետք է դարձնել դրանց մերձեցմանը, ձգտելով, որ սովորողները տիրապետեն քերականորեն ճիշտ կառուցված, բնական խոսքին՝ խուսափելով մի կողմից օտարաբան, բարբառային, ժարգոնային, հասարակաբան արտահայտչաձևերից, մյուս կողմից՝ խիստ գրքային, հնացած, շինծու բառերից ու արտահայտություններից, գրասենյակային ոճերից ու կառուցվածքներից, որ հաճախ տեղ են գտնում ուսումնական նյութերում¹⁶: Պետք է ձգտել, որ սովորողները կարողանան իրենց խոսքը կառուցել ոճականապես չեզոք, համագործածական բառերով ու ձևերով, եթե չկա որոշակի խոսքային իրադրության մեջ առանձնահատուկ ոճական կամ հուզաարտահայտչական նպատակադրում: Սրանով կհաղթահարվի հոգեբանական այն դժվարությունը, որ հաճախ ունենում են երիտասարդները գրական հայերենով խոսելիս: Լեզվական տարբեր իրողություններ ուսումնասիրելու նյութ է ծառայում տեքստը, որի մեջ են դրսևորվում, փոխադարձ կապերի ու կախվածությունների մեջ երևում լեզվական – քերականական առանձնահատկություններն ու օրինաչափությունները: Լեզվի ուսուցման այս մոտեցումը հնարավոր է դարձնում ցույց տալ, թե լեզվական յուրաքանչյուր միավոր ինչպես է մաս դառնում ամբողջի, մասնակցում խոսքակազմությանը, և ինչպես ամբողջը կարելի է մասնատել՝ լեզվական համեմատաբար ծավալուն միավորներից մինչև նվազագույնը: Լեզվի գործնական ուսուցման նպատակադրումը պահանջ է ներկայացնում ուսուցման բովանդակության մեջ առանձնահատուկ տեղ տալու բառին ու նրա իմաստին, ճիշտ բառօգտագործմանը, բառերի իմաստային և քերականական կապակցե-լիությանը, բառերի փոխաբերական կիրառությանը, նախադասությունների կառուցման մեջ բառերի և բառաձևերի դերին: Քերականության ուսուցումը պետք է հանգեցվի ոչ թե քերականական կանոնները, սահմանումները, հոլովման ու խոնարհման հարացույցները և այն անգիր անելուն, այլ քերականական ձևերը խոսքում ճիշտ և նպատակահարմար կիրառելուն: Ելնելով այս նպատակից, զուտ

¹⁶ ՀՀ Կրթության և գիտության նախարարի N 1153- Ա/ք հրամանի հիմնական դպրոցի առարկա-յական չափորոշիչներ և ծրագրեր, հայոց լեզու և գրականություն, 2007, էջ 30:

տեսական լեզվաբանական տեղեկություններ կարելի է հասցնել նվազագույնի, շեշտը դնելով լեզվական միավորների հաղորդակցական և ոճական արժեքի վրա: Առաջնահերթ նշանակություն ունեն ուսումնական գործունեության ձևերը, որոնք պետք է հնարավորություն տան զարգացնելու սովորողների խոսքային կարողությունները՝ կախված կոնկրետ իրադրությունից, խոսողի նպատակից, ունկնդիրների (լսարանի) առանձնահատկություններից և այլ հանգամանքներից: Կարևոր նշանակություն ունեն դասագրքերում զետեզված տեքստերի բնույթը, տեքստային աշխատանքի ձևերի և հարակից առաջադրանքների ու վարժությունների տեսակները: Առաջադրանքներն ու վարժությունները պետք է ուղղված լինեն ինքնուրույն աշխատելու հմտությունների ու ստեղծագործական կարողությունների զարգացմանը և ոչ միայն մեխանիկական մտապահմանն ու վերարտադրմանը: Դրանք պետք է պարունակեն աշխարհաճանաչողական գիտելիքներ և նպաստեն ձևավորելու սովորողների արժեքային համակարգը, որոնք դպրոցական կրթության կարևոր բաղադրիչներն են: Հայոց լեզվի դասընթացը նախատեսում է, որ լեզվական նյութի ուսուցումից բացի սովորողներին պետք է գիտելիքներ հաղորդվեն հայ ժողովրդի կյանքում մայրե-նի լեզվի դերի, նրա զանազան գործառույթների, հայոց լեզվի բնույթի, նրա պատմական զարգացման փուլերի, գրական և բարբառային տարբերակների վերաբերյալ¹⁷:

Անհրաժեշտ տեղեկություններ պետք է տրվեն աշխարհում հայոց լեզվի տարածման, հայերենի ուսումնասիրության պատմության, հայ և օտարազգի նշանավոր հայագետների մասին: Ուսումնական նյութերի ու բնագրերի հատուկ ընտրությամբ պետք է շեշտվի մայրենի լեզվի նշանակությունը ազգա-պահպանության գործում, հայոց լեզուն բնորոշվի որպես հայ ժողովրդի հարատևման, նրա ազգային ինքնության պահպանման գրավական և ազգային մշակույթի բարձրագույն ձև, գաղափար տրվի անհատի և հասարակության կյանքում, ինքնաճանաչման և աշխարհընկալման մեջ մայրենի լեզվի նշանակության մասին: Լեզվական ուսուցումը կատարվում է գործնական եղանակով: Միջին դպրոցում հայոց լեզվի ծրագրային նյութերն ըստ դասարանների բաշխվում են հետևյալ կերպ՝ հնչյունաբանություն, ուղղախոսություն, ուղղագրություն՝ 5-րդ դասարան, բառագիտություն, դարձվածաբանություն և բառակազմություն՝ 6-րդ դասարան, ձևաբանություն՝ 7-8-րդ դասարաններ, շարահյուսություն՝ 8 – 9-րդ դասարաններ: Միաժամանակ, յուրաքանչյուր դասարանում որոշակի ժամաքանակ է հատկացվում կապակցված խոսքի, ոճագիտության և գործնական գրությունների ուսուցմանը, որոնք նախորդ ծրագրերում հիմնականում

¹⁷ Տե՛ս նույն տեղում, էջ 30:

կենտրոնացած էին ավագ դպրոցում: Ձևանությունը նա-խատեսվում է անցնել հիմնականում 7-րդ դասարանում¹⁸: Ձևաբանությունը՝ որպես քերականության բաժին, ուսումնասիրում է խոսքի մասերը, նրանց քե-րականական հատկանիշները: Իմաստային հատկանիշներով և քերականական կարգերով բայից հետո առավել հարուստ է ժամանակակից հայերենի գոյական խոսքի մասը: Հայ լեզվաբանական գրականության մեջ առանձնահատուկ ուշադրություն է դարձվել գոյական խոսքի մասի ուսումնասիրմանը, որին անդրադարձել են Մ. Աբեղյանը, Գ. Ջահուկյանը, Հր. Պետրոսյանը, Գ. Սևակը, Է. Աղայանը, Հ. Աճառյանը, Մ. Ասատրյանը, Վ. Քոսյանը և ուրիշներ:

2.2 Հասարակ և հատուկ անունների արտահայտության տարբերակման ուսուցումը

Հասարակ և հատուկ գոյականների ուսուցումը նպատակ ունի մի կողմից՝ ընդլայնել և խորացնել կրտսեր դպրոցում աշակերտների ունեցած գիտելիքները գոյականի այս խմբերի իմաստային և քերականական տարբերությունների վերաբերյալ և նպաստել դրանց տրամաբանական, գիտակցական յուրացմանը, մյուս կողմից՝ հարստացնել աշակերտների բառապաշարն ու նպաստել խոսքի զարգացմանը:

Հատուկ և հասարակ գոյականների ուսուցումը կազմակերպելիս կարևոր է սովորողների բառապաշարի հարստացման մանկավարժական պայմանների, ռազմավարության և ընթացակարգերի առավել արդյունավետությունը:

Միայն ուսուցման ավանդական մեթոդներն այսօր բավարար չեն հայոց լեզվի արդյունավետ ուսուցման և սովորողների բառապաշարի հարստացման համար: Սովորողների գիտելիքների մակարդակի բարձրացմանը կարելի է հասնել ուսուցումը ու ուսումնառությունը ակտիվացնող փոփոխություններով մեթոդների, նոր տեխնոլոգիաների կիրառմամբ, միջառարկայական դասերի, դերային և մտածողական խաղերի օգտագործմամբ¹⁹:

Դասավանդման ավանդական և ժամանակակից մեթոդների ներդաշնակ կիրառումը կօգնի հաղթահարելու այն անջրպետը, որ գոյացել է կյանքի և դպրոցի միջև: Սա

¹⁸ Մանրամասն տե՛ս ՀՀ Կրթության և գիտության նախարարի N 1153- Ա/ք հրամանի հիմնական դպրոցի առարկայական չափորոշիչներ և ծրագրեր, հայոց լեզու և գրականություն, 2007, էջ 30:

¹⁹ Մանրամասն տե՛ս՝ Ռ. Հարությունյան, Գոյականի ուսուցման հիմնախնդիրները հիմնական դպրոցում, ուսումնամեթոդական ձեռնարկ, Ե., 2013, էջ 35-43:

կնպաստի նաև մայրենիի դասաժամերից, ուսումնասիրվող գրական երկից սահուն անցում կատարելու դեպի երեխային անմիջականորեն շրջապատող աշխարհը, տեղեկություն և գիտելիք կուտակելու հայրենի բնության, ծննդավայրի, պատմական անձանց նշանավոր մարդկանց մասին: Այս ճանապարհով հնարավոր է իրականացնել գիտելիքի յուրացման, գործնականում ընթացքը²⁰:

Այս թեման ուսուցանելիս կարելի է ինչպես ավանդական (ուսուցչի խոսք, գրույց, վերլուծություն), այնպես էլ նոր՝ ժամանակակից համագործակցային մեթոդների և մեթոդական հնարների (ուսուցման ԽԻԿ համակարգ, խմբային աշխատանք, մտագրոհ, դիագրամների բուրգ, պրոբլեմային առաջադրանքներ, T-աձև աղյուսակ, փոխներգործուն գրառումների համակարգ (ՓԳՅ), մանկավարժական խաղեր: Թեմայի ամրապնդումը կարելի է իրականացնել տարաբնույթ առաջադրանք-վարժությունների կիրառմամբ:

Աշակերտների ինքնուրույն ուսումնասռության կարողություններ զարգացնելու առումով նպատակային է «Հատուկ և հասարակ գոյականներ» թեմայի ուսուցման առաջին փուլն իրականացնել ԽԻԿ (խթանում - իմաստի ընկալում - կշռադատում) համակարգով, որն իրենից ներկայացնում է ուսուցման և ուսումնասռության երեք փուլից բաղկացած մտածողությունը խթանող համալիր մոդել: Խթանման փուլն ուսումնական խնդրի առաջադրման, նախապատրաստման փուլն է. այն խթան է հանդիսանում առաջիկա գործողությունների համար, սկսվում է ուսուցանվող թեմայի վերաբերյալ կրտսեր դպրոցում ստացած նախագիտելիքների վերհիշմամբ²¹:

Ծանոթ թեմայի վերհիշումը կարող է կամուրջ ծառայել նոր թեման լավ յուրացնելու, ունեցած նախագիտելիքները խորացնելու, հարստացնելու համար:

Թեմայի վերաբերյալ աշակերտների նախկին գիտելիքներն ակտիվացնելու նպատակով ուսուցիչը կիրառում է մտագրոհ մեթոդական հնարը: Մտագրոհի առարկան կարող է դառնալ ուսուցչի կողմից տրված հարցը, գծապատկերը, աղյուսակը, որոնք օգնում են ակտիվացնելու իմացածը

Հարց ա.

- Ի՞նչ գիտեք հատուկ և հասարակ գոյականների, նրանց իմաստների, գրության վերաբերյալ:

²⁰ Դ. Գյուրջինյան, Թ. Ալեքսանյան, Ա. Գալստյան, Մայրենի, Ուսուցչի ձեռնարկ, 5-6 դաս., Ե., 2011, էջ 9:

²¹ Մ. Գյուլբերդադյան, Հայոց լեզվի դասավանդման մեթոդիկա, Ե., 1978, էջ :

Այս փուլում կարելի է կատարել մի շարք իմացական վարժություններ, ինչը կմղի սովորողներին քննության ենթարկել սեփական գիտելիքները:

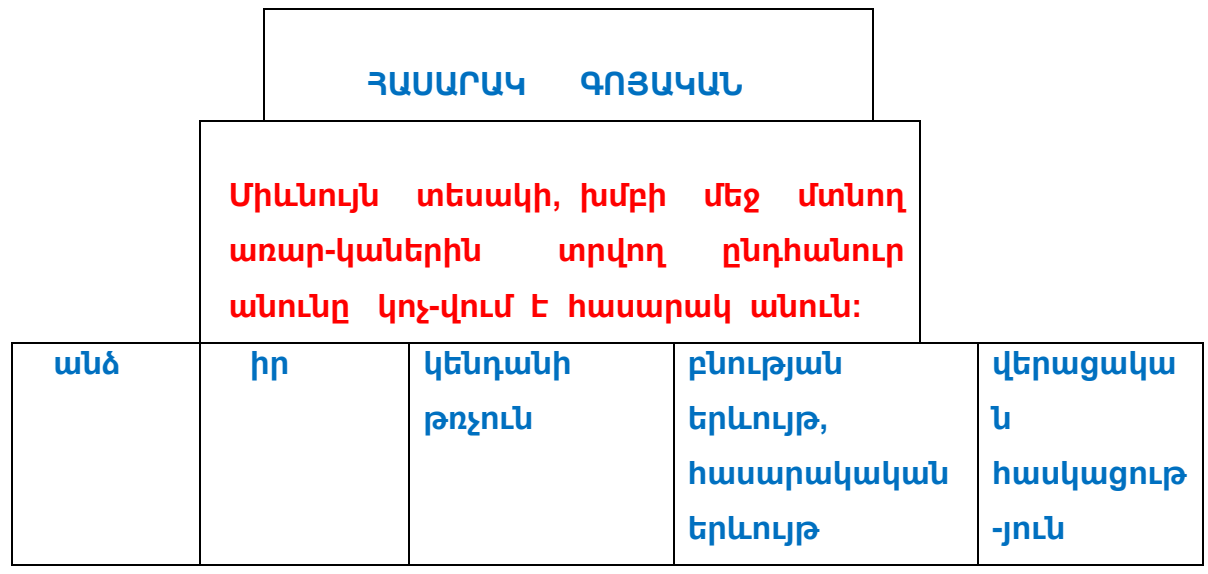
Օրինակ՝ կարելի է հանձնարարել այսպիսի առաջադրանք՝ **գոյականներ են** Հայաստան, պետություն, Կոմիտաս, երգահան, Ե. Չարենց, Նեղոս, գետ, «Գևորգ Մարգաբետունի» պատմավեպ բառերը:

- Ինչու՞ է դրանց մի մասը գրվում մեծատառով:

Այսպես աշակերտները ակտիվացնում են իրենց հիշողությունը՝ ի մի բերելով թեմայի վերաբերյալ կրտսեր դպրոցում ունեցած գիտելիքները:

Հատուկ և հասարակ գոյականների իմաստային տարբերությունների հետ կապված նոր գաղափարների հաղորդումը իրականացվում է իմաստի ընկալման փուլում: Ուսուցիչը աշակերտների միջոցով ստեղծում է հասարակ և հատուկ գոյականների վերաբերյալ դիագրամների բուրգ (տրամագիր): Այս գրաֆիկական պատկերը աշակերտներին հնարավորություն է տալիս թեմային առնչվող մանրամասների միջոցով եզրահանգումներ կատարել: Գրատախտակի վրա գծելով երկու ուղղանկյուն, որոնք ներկայացնում են «բուրգի» երկու շերտերը, ուսուցիչը բուրգի համար ստեղծում է վերնագիր «Հասարակ գոյականներ», որն արտահայտում է 1-ին և 2-րդ շերտերի ընդհանուր գաղափարը: Այնուհետև ուսուցիչը հանձնարարում է աշակերտներին, օգտվելով բառերի դասակարգումներից, մեկ նախադասությամբ գրել մի դրույթ, որը կամփոփի բուրգում ներկայացվող ողջ տեղեկույթը: Աշակերտները գրում են մեկ նախադասությունից բաղկացած եզրակա-ցություն:

Հասարակ գոյականները անվանում են նույն տեսակի առարկաներ և հասկացություններ (անձ, իր, կենդանի, բնության երևույթ, հասկացություն²²):

²² Մանրամասն տե՛ս Մ. Ասատրյան, Ժամանակակից հայոց լեզվի ձևաբանության հարցեր, 1970, հ. Ա. էջ 28:

հացթուփ բժիշկ օրհորդ ուսուցիչ նկարիչ մարզիկ լրագրող	հաց տիկնիկ տետր օրագիր թուղթ գիրք դույլ	աղավնի արագիլ վագր անգղ ընձառյուծ արծիվ արջ	ամպրոպ կայծակ անձրև ձյուն հեղափոխություն մրրիկ երկրաշարժ	ուրախություն վիշտ բերկրանք սեր տխրություն հաշտություն մտերմություն
---	---	---	--	--

Նույն եղանակով ստեղծում են հատուկ գոյականների վերաբերյալ դիագրամի բուրգ՝ ընդգրկելով միաբառ և բազմաբառ հատկանուններ.

ՀԱՏՈՒԿ ԳՈՅԱԿԱՆ

**Միևնույն տեսակի, առարկաներից
յուրաքանչյուրին տրվող առանձին անունը
կոչվում է հատուկ անուն²³:**

Անձնանուն-ներ	Տեղանուններ (ֆիզիկաաշխարհագրական անուններ)	Կենդանիներին տրվող անուններ	Անվանումներ (կազմակերպությունների, հիմնարկների, գրական երկերի, թերթերի)
Արամ, Աշոտ Երկաթ, Սահակ Պարթև, Եղիշե Չարենց, Տիգրան Մեծ,	Հայաստան, Սևանա լիճ, Լեռնային Ղարաբաղ, Հեռավոր Արևելք, Հյուսիսային սառուցյալ օվկիանոս, Մեծ Հայք	Չալո, Բողար, Ռեքս, Ծաղիկ, Շեկիկ, Սևուկ	<<Արձագանք>>լրագիր, <<Աստղիկ >> բժշկական կենտրոն, <<Պաղտոն >> պատմվածքը, Արաբական պետությունների լիգա, <<Նոր կյանք աշխարհ>> (օրաթերթ)

²³ Մ. Ասատրյան, Ժամանակակից հայոց լեզվի ձևաբանության հարցեր, էջ 28:

Այսպիսով, «դիագրամների բուրգի» պատկերի միջոցով աշակերտները ուսուցչի կողմից հանձնարարված առաջադրանքի կատարումով ի մի են բերում ընդհանուր գիտելիքները թեմայի վերաբերյալ և կշռադատված ամփոփումներ անում:

Ուսուցիչը կարող է կազմակերպել ամրակայող աշխատանք, որն էլ դասի կշռադատման կամ հետադարձ կապի փուլն է: Ճանաչողական, հաղորդակցման հմտությունների և կարողությունների զարգացման նպատակով ամրակայող աշխատանքը ցանկալի է կազմակերպել նաև խմբային մեթոդով: Համագործակցային ուսուցման մյուս մեթոդների նման խմբային հետազոտությունը հենվում է աշակերտների փոխօգնության և համագործակցության վրա²⁴ :

Ուսուցչի միջամտությամբ ձևավորվում են խմբերը և խմբերին բաժանվում են համապատասխան առաջադրանքներ կամ ուսուցչի ընտրությամբ դասագրքից ընտրվում են համապատասխան վարժություններ:

Աշակերտները խմբով աշխատում են կոնկրետ խնդրի վրա: Առաջադրանքն ավարտելուց հետո խմբերը կարողում են դրանք: Այդ ընթացքում ուսուցիչն ուշադրություն է դարձնում, թե հատկապես որ մասում են աշակերտները թերացումներ ցուցաբերում, և եթե այդպիսիք առկա են, ևս մի անգամ անդրադառնում է այդ նյութին: Աշակերտների ստեղծագործական մտածողության զարգացման և ակտիվության, անկաշկանդվածության դրսևորմանը նպաստում են ուսուցանվող նյութի սահմանները զանազան մանկավարժական խաղերի կազմակերպումը: Աշակերտներին կարելի է հանձնարարել անվանակապ գրել:

Մեթոդի էությունը հետևյալն է. գրել ցանկացած բառ (տվյալ դեպքում կարելի է գրել որևէ հատուկ անուն) և գրված բառի հերթական տառերով թվարկել նոր հատուկ անուններ:

Օրինակ՝ Ամիրխանյան - Անահիտ, Մալսես, Իրինա, Րաֆֆի, Խորեն, Ամերիկա, Նեղոս, Յուրի, Արմեն, Նորվեգիա :

Կարելի է գրել նաև ցանկացած հատուկ անուն և գրված բառի հերթական տառերով թվարկել նոր՝ բաղադրյալ հատուկ անուններ:

Օրինակ՝ Հովհաննիսյան

Հ - Հովհաննես Թումանյան

Ո - Որդան կարմիր արգելավայր

Վ - Վանա լիճ

Հ - Հյուսիսային սառուցյալ օվկիանոս

²⁴ Մ. Ասատրյան, Ժամանակակից հայոց լեզվի ձևաբանության հարցեր, էջ 29:

Ա - Ամերիկայի Միացիալ Նահանգներ

Ն - Նահապետ Քուչակ

Ն - Նոր Արեշ

Ի - Իսմիլ Խաթուն

Ս - Սասունցի Դավիթ

Յ - Յուրի Դավթյան

Ա - Անտուան դը Սենտ Էքզյուպերի

Ն - <<Նոր օր>> թերթ:

Հատուկ և հասարակ գոյականների իմաստները յուրացնելուց հետո ուսուցանվում են հատուկ գոյականների տեսակները, ուղղագրությունը:

Հատուկ գոյականների ուղղագրության ուսուցումը իրականացվում է՝ նկատի ունենալով հանրակրթական դպրոցի առարկայական ծրագրերն ու չափո-րոշիչները, դպրոցական դասագիրքը և լեզվի պետական տեսության մշակած կանոններն ու հրահանգները²⁵: Հատուկ անունների ուղղագրության ուսուցման նպատակն է ուղղագրության վերաբերյալ աշակերտների գիտելիքների խորացումը, վերացարկելու, դիտարկումներ կատարելու, քննադական մոտեցումներ դրսևորելու կարողությունների ձևավորումը: Հատուկ անունների տե-սակների (միաբառ և բազմաբառ) դիտարկումը նպատակային է իրականացնել համեմատության միջոցով՝ զուգադրելով միաբառ և բազմաբառ հատկանուններ, ինչպես՝ Երևան - Հայաստանի Հանրապետություն

Հովհաննես- Հովհաննես Շիրազ

Հրազդան - Հրազդան գետ

Հայաստան - Երևանի Սուրբ Սարգիս եկեղեցի:

Նախ ուսուցիչն անդրադառնում է միաբառ հատուկ անունների ուղղագրությանը: Աշակերտները դեռևս տարրական դասարանից գիտեն, որ գրավոր խոսքում հասարակ անուններից տարբերելու համար հատուկ անունների առաջին տառը գրվում է մեծատառով: Աշակերտներին բացատրվում է, որ որպես միաբառ հատուկ անուններ կարող են հանդես գալ անձնանունները (Հայկ, Նարե, Խորեն, Աշոտ, Սահակ և այլն), տեղանունները (Էջմիածին, Ռուսաստան, Հնդկաստան, Արցախ, Ասիա և այլն), կենդանիների անունները (Սևուկ, Ռեքս, Շաղիկ, Ջեկո, Չալանկ և այլն), տիեզերական եզակի մարմինների և մոլորակների անունները (Արեգակ, Յուպիտեր, Նեպտուն և այլն) :

²⁵ Տե՛ս նույն տեղում, էջ 29:

Այսպես աշակերտները սովորում են այն գոյականների ուղղագրությունը, որոնք գործածվում են և՛ հասարակ, և՛ հատուկ անունների արժեքներով: Այդ նպատակով ուսուցիչը գրատախտակին գրում է T-աձև աղյուսակ²⁶:

Հասարակ գոյական	Հատուկ գոյական
Երկիր	Երկիր,
արեգակ	Արեգակ,
լուսին	Լուսին
հասմիկ	Հասմիկ
շուշան	Շուշան

Աղյուսակում գրված բառերով աշակերտները կազմում են նախադասություններ: Ուսուցիչը, աշակերտների ուշադրությունը հրավիրելով նախադասությունների վրա, բացատրում է, որ առաջին շարքի բառերով կազմած նախադասություններում արեգակ, երկիր, լուսին, հասմիկ, շուշան բառերը հասարակ անուններ են, հետևաբար գրվում են փոքրատառով, իսկ երկրորդ շարքի բառերով կազմած նախադասություններում նույն բառերն աստղային համակարգության առանձին մարմինների և մարդկանց անուններ են, բնականաբար հատուկ անուն-ներ են և գրվում են մեծատառով: Աշակերտները լրացուցիչ տեղեկություններ են ստանում նաև այն բառերի մասին, որոնց ուղղագրությունը կարող է վիճահարույց լինել, կարող է դժվարություն առաջանալ որոշ բառերի գրության դեպքում՝ մեծատա՞ռ, թե՞ փոքրատառ: Այդ բառերի ուսուցումը կատարվում է նմանօրինակ բառերը գրել տալով և համապատասխան բացատրությամբ:

1. Հատուկ անվան հոգնակին գրվում է մեծատառով, երբ նշանակում է տոհմ, գերդաստան, օրինակ՝ Արշակունիներ, Ալիմյաններ, Բագրատունիներ, Արտա-շեսյաններ, Ռշտունիներ: Այդպես է նաև այն դեպքում, երբ մեկից ավելի անձինք նույն անունն ու ազգանունն են կրում, օրինակ՝ նույն դասարանի Աննաները կամ Գասպարյանների ընտանիքը²⁷:

2. Եկեղեցի բառը թե՛ առանձին գործածությամբ, թե՛ բաղադրյալ հատուկ անուններում գրվում է փոքրատառով (եկեղեցի նշանակում է շինություն, կառույց, քրիստոնեական կրոնով միացած մարդկանց խումբ), Գրիգոր Լուսավորիչ եկեղեցի, Հայաստանյազ

²⁶ äðëáäóÙ³Ý Ä³Ù³Ý³İÇó Û»Äá¹Ý»ñ, ÑÝ³ñÝ»ñ, İ³ñÄáóÄÛáóÝÝ»ñ, İ²Æ Èáéáó Û³ëÝ³xÛáóÖ, İ³Ý³Óáñ, 2008, էջ 69:

²⁷ Մ. Ասատրյան, Ժամանակակից հայոց լեզու, Ձևաբանություն, Ե., 2004, էջ 53:

առաքելական եկեղեցի, Հայաստանյազ ավետարանչական եկեղեցի, Սուրբ Սարգիս եկեղեցի:

Կրոնա-եկեղեցական ոլորտում ընդունված է այդ հաստատությունների մեծա-տառով գրության որոշակի համակարգ (օրինակ՝ Առաքելական, Ավետարանչական և այլն):

Բազմաբառ հատկանուններ դիտարկելիս սովորողները լրացուցիչ տեղեկություն են ստանում կայուն բառակապակցությունների մասին: Հակիրճ գրույցի միջոցով աշակերտներին բացատրվում է, որ կայուն բառակապակցությունները կազմված են երկու և ավելի բառերից, որոնք, միանալով իրար հետ, դառնում են անբաժանելի, նախադասության մեջ հանդես են գալիս որպես նախադասության մեկ անդամ: Գոյություն ունեն նախադասությունից դուրս և պատրաստի ձևով գործածվում են խոսքի մեջ:

«Հատուկ անունների ուղղագրությունը» թեման առանձնապես բարդ է բաղադրյալ հատուկ անունների կազմությունն ու ուղղագրությունը յուրացնելու առումով: Հատկապես դժվարություն է հարուցում բազմաբաղադրիչ հատկա-անունների ուղղագրության կանոնների մտապահումը: Այստեղ կարևորվում է ուղղագրության վերաբերյալ համապատասխան ուսումնական նյութի օգտա-գործման, որոշակի վարժությունների, ինքնուրույն աշխատանքների խելամիտ կազմակերպումը՝ ուղղագրական կանոնները մատչելի ձևով սովորեցնելու համար²⁸:

Որպես դիդակտիկ նյութ՝ կարելի է օգտագործել դասագիրքը կամ բազմաբաղադրիչ հատուկ անունների ուղղագրության կանոնների վերաբերյալ համապատասխան ցուցապաստառ: Քանի որ թեման բավականին բարդ է, ուստի նպատակային է կիրառել գրույցի մեթոդը կոնկրետ օրինակներով դիտարկումներ, մտահանգումներ, ընդհանրացումներ կատարելով (ինդուկտիվ եղանակով):

Դասի նմուշօրինակ

Ամիս ամսաթիվ

Դասարան – VII (դասագիրք՝ Հ. Բարսեղյան, Փ. Մելքիսիանյան, Հայոց լեզու
7-րդ դասարան, Ե., 2021)

Առարկա - ԹՅՍՁ Է՝ ½ձԾ

Դասի թեման – Բաղադրյալ (բազմաբառ) հատուկ անունների ուղղագրությունը

Դասաժամ - 2

Դասի տեսակը – Համագործակցային դաս՝ ԷՒԷՄ համակրգով :

Դասի նպատակները

Ակադեմիական

²⁸ Ռ. Հարությունյան, Գոյականի ուսուցման հիմնախնդիրները հիմնական դպրոցում, Ե., 2013, էջ 53:

1. հասարակ և հատուկ անունների իմաստային տարբերակում
2. բաղադրյալ (բազմաբան) , հատուկ անունների տարբերակում
3. բաղադրյալ հատուկ անունների գրության սկզբունքների իմացություն, բառապաշարի հարստացում
4. «ÁáíáñÁŌŸ»ñÇ μ³Ÿ³íáñ " ·ñ³íáñ ĒáëùÇ ½³ñ·³óáđŪ:

Սոցիալական

1. ĒŪμ»ñáđŪ Ñ³Ū³·áñí³íó³ŪÇŸ ³ßĒ³Ÿ³Ÿù ĩ³Ÿñ»Éáđ ĩ³ñáŌáđĀ-ŪáđŸŸ»ñÇ Ó³íáñáđŪ:

Ուսումնական նյութեր - ¹³ë³·Çñù, ·ñ³ŸĒŸŸĪ, նշանագրիչներ, քարտեզներ, μ³é³ñ³ŸŸ»ñ, á³ëŸéŸ»ñ, ·áđŸ³íáñ ù³ñŸ»½, ¹ÇŪ³ŸŸŸñŸ»ñ, սահիկաշարեր (սլայդներ):

Կիրառելի մեթոդներ, հնարներ – ĒŪμ³ŪÇŸ ³ßĒ³Ÿ³Ÿù, μ³é³÷ŸÇ»ñ, ì»ŸÇ ¹Ç³·ñ³Ū²⁹, ³ĪñáëŸÇùáë (³ŸŸ³Ÿ³Ÿ³á), ×ŪáđŌ³íáñ ·Íá³ŸĪ»ñ, ĒŪμ³íáñáđŪ, ³ŌŪáđë³Ī, ù³ñŸ³ŪÇŸ ³ßĒ³Ÿ³Ÿù:

Ներառարկայական և միջառարկայական կապեր – ÑŸāŪáđŸ³μ³ŸáđĀŪáđŸ (áđŌŌ³·ñáđĀŪáđŸŸ), á³ŸŪáđĀŪáđŸŸ, ³ßĒ³ñŸ³·ñáđĀŪáđŸŸ:

Խթանման փուլ– ĒĀ³ŸŪ³ŸŸ ÷áđĒÁ ուսուցման շարժառիթ (մոտիվացիա) ստեղծելու, նոր նյութի հաղորդման, սովորողին հոգեբանորեն տրամադրելու փուլն է:

³ëÇ Ÿ³Ē³á³Ÿñ³ëŸŸ³ŸŸ ÷áđĒáđŪ ·ñ³ŸĒŸŸŸŸŸ Ÿ³Ē³á»ë ·ñíáđŪ է Ñ³íáđĪ ·áŪ³ŸŸŸŸ»ñáí Ñ³ñáđëŸ μ³Ÿ³ëŸ»ŌŸŸŸŸŸ ĩ³Ū ³ñŌ³Ī բնագրային Ñ³ŸŸŸŸŸ (բոլոր բառերը գրված են փոքրատառով): Փանձնարարվում է արտահայտիչ ընթերցել՝ հատվածը և համապատասխան տեղում գրել մեծատառը՝ ընդգծելով հատուկ անունները: :

Հրազդանի ձախ ափին է գտնվում կոմիտասի անվան զբոսայգին: Այստեղ՝ արվեստի մեծ գործիչների պանթեոնում, հավիտենական քնով ննջում են կոմիտասը, ճարտարապետ թորոս թորամանյանը, բանաստեղծ հովհաննես հովհաննիսյանը, երաժշտագետ ռոմանոս մելիքյանը, գրող ալեքսանդր շիրվանզադեն, նկարիչ եղիշե թաղևոսյանը, խոսքի մեծ վարպետներ ավետիք իսահակյանը, հովհաննես շիրազը, հայ բեմի վարպետներ հրաչյա Ներսիսյանը և վահրամ փափազյանը:

Աղավաճորի ջրհան կայանը արփա գետի ջրով ոռոգելու է աղավաճասարի , գետափի, արենիի խոպան տարածությունները, արփա գետը դառնալու է եղեգևաճորի նեղուցը:

²⁹ Ուսուցման ժամանակակից մեթոդներ, հնարներ, վարժություններ, ԿԱԻ Լոռու մասնաճյուղ, Վանաձոր, էջ 12:

Երևանի մատենադարանի մուտքի առջև դրվել են հայոց տառերն ստեղծող մես-

մեսրոպ մաշտոցի հուշարձանը, պատմահայր մովսես խորենացու, յոթերորդ դարի գիտնական անանիա շիրակացու, միջնադարի բժիշկ միսիթար հերացու, օրենսգետ և առակագիր միսիթար գոշի, տասներեքերորդ դարի նկարիչ թորոս ռոսլինի, հայ միջնադարի նշանավոր բանաստեղծ ֆրիկի արձանները:

ՅՇԿԻՆՆԵՐԻ ԲԱՊԱՏՈՒՄԸ (ԲԱԳՄԱԲԱՌ) հատուկ անունների ուսուցմանն անցնելը առաջադրում ենք մի շարք հենակետային հարցեր: Լավ ընտրված հարցերն ու դրանց պատասխանները անցած և անցնելիք գիտելիքների միջև կապեր հաստատելու, համագործակցությունն ապահովելու լավագույն միջոց են:

1. à±ր գոյականներն են կոչվում հասարակ:
2. Ի՞նչ առանձնահատկություններ ունեն հատուկ անունները:
3. Ճասարակ " հատուկ գոյականներ ուղղագրության ի±նչ կանոններ գիտեք:
4. Հատուկ անունների արտահայտության ի՞նչ եղանակներ գիտեք՝ բառով, կապակցությամբ:

Իմաստի րնկայման փուլ – Նոր նյութի հաղորդման այս փուլում կարևորում ենք բնագրի հիման վրա հասարակ և հատուկ գոյականները, այլև պարզ և բաղադրյալ հատուկ անունները տարբերակելու աշակերտների կարողության ձևավորումը: Կիրառում ենք հակադրության եղանակը. Սովորողներին վերհիշել ենք տալիս հասարակ և հատուկ գոյականների իմաստային տարբերությունները և հատուկ անունների կազմության առանձնահատկությունները: Այս խնդրի լուծման նպատակով կիրառվում է T-աձև աղյուսակ³⁰ մեթոդական հնարը: Աղյուսակի երկու բաժանումներից մեկում գրվում են բնագրում եղած հասարակ գոյականները, մյուսում՝ հատուկ անունները (և՛ միաբառ, և՛ բազմաբառ).

Հասարակ գոյականներ	Հատուկ անուններ (և՛ միաբառ, և՛ բազմաբառ)
--------------------	--

³⁰ Ուսուցման ժամանակակից մեթոդներ, հնարներ, վարժություններ, ԿԱԻ Լոռու մասնաճյուղ, Վանաձոր, էջ 69:

Ս»ՆՅՅՅՅՅՅ, " μ³Õ³¹ñÕ³É Ñ³ἰáõἰ ³ἂáõÝÝ»ñ, áñáÝó ÛÇ³ÙÝ ³ἑ³ÇÇÝ μ³Õ³¹ñÇãÝ չ ·ñἰáõՍ Ս»ՆՅՅՅՅՅՅ:

ԲՕ՝ՈՍՔՆ ԻՂԱՕԻ ³ἂÁÕÝÝ»Ո

**բայրը — բաղադրիչները ·նἰáõՍ
»Ý մեծաստատով**

Սահակ Պարթև, Միջին Արևելք,
Ալեքսանդր Սերգեյիչ Պուշկին,
Մուղնու Մուրթ Գևորգ, Ջորջ Լոյել
Գորդոն Բայրոն:

**միայն ստաջին բաղադրիչն է
գրվում մեծաստատով**

Կանանց միջազգային օր, Թարգ-
մանչաց տոն, Հայրենական պա-
տերազմ, Հյուսիսային սառուցյալ
օվկիանոս, Ջատկի տոն:

ՈւեáõóáõՍÁ Իեáõóնւմ ենք Ñ³Ս³·áñἰ³ἰó³ՍՇÇÝ »Õ³Ý³ἰáἰ, áñἰ»Õ ÑÇՍՍÝ³ἰ³Ý ¹»ñÁ ἰ»ñ³á³ÑἰáõՍ
չ ³Բ³ἰ»ñἰÝ»ñÇÝ: օñἰ³ñ³ԲáõÝá ·Շἰ³ἰ³Ý ³³ÑՍ³ἂáõՍÝ»ñÇó Էáõἑ³÷: Էáõ ἂ³ἰ³ἰáἰ ÁÝἰñáõՍ »Ý
áõἑáõóՍ³Ý ³ՍÝáÇἑÇ Ս»Áá¹Ý»ñ, áñáÝն "° Ñ»ἰ³ննՇñ »Ý, "° Ս³ἰá»ԷÇ:

²Բ³ἰ»ñἰÝ»ñÇ Ñ³Ս³ñ ³ἰ»ÕἰáõՍ »Ýն ·áñἰÝ³ἰ³Ý ³ՍÝáÇἑÇ ՍÇÇ³ἰ³Սñ, áñἰ»Õ Է»½ἰ³ἰ³Ý ÷³ἑἰ»ñÁ
ԷՍμ³ἰáñἰáõՍ, áարգաբանվում են որոշակի քայլերի արդյունքում:

Ս³Է áõἑáõó³ἂáõՍ »Ýն ³ՍÝ μ³Õ³¹ñÕ³É Ñ³ἰáõἰ ³ἂáõÝÝ»ñÁ, áñáÝó մáԷáñ
μ³Õ³¹ñÇãÝ»ñÁ ·ñἰáõՍ »Ý Ս»ՆՅՅՅՅՅՅ: ³ñ³Ýն áõÝ»Ý Շñ»ó ԷՍμ³ἰáñáõՍÝ»ñÁ` áñáԲ³ἰÇ
³³ÑՍ³ἂáõՍÝ»ñնվ: ՊáõÝ³ἰáñ ἂԲ³·ñÇãÝ»ñáἰ ·ñἰ³ἰ ù³ñἰ»ñÁ, áñáÝն ÑáõԲáõՍ »Ý Ñ³Ս³á³ἰ³ἑԷ³Ý
ԷՍμÇ ³ἂáõÝÁ, ÷³ἰóἰáõՍ »Ý ·ñ³ἰԷἰ³ἰÇÝ:

á»ἰáõÁՍáõÝÝ»ñÇ
á³ԲἰáÝ³ἰ³Ý ³ἂáõÝÝ»ñ

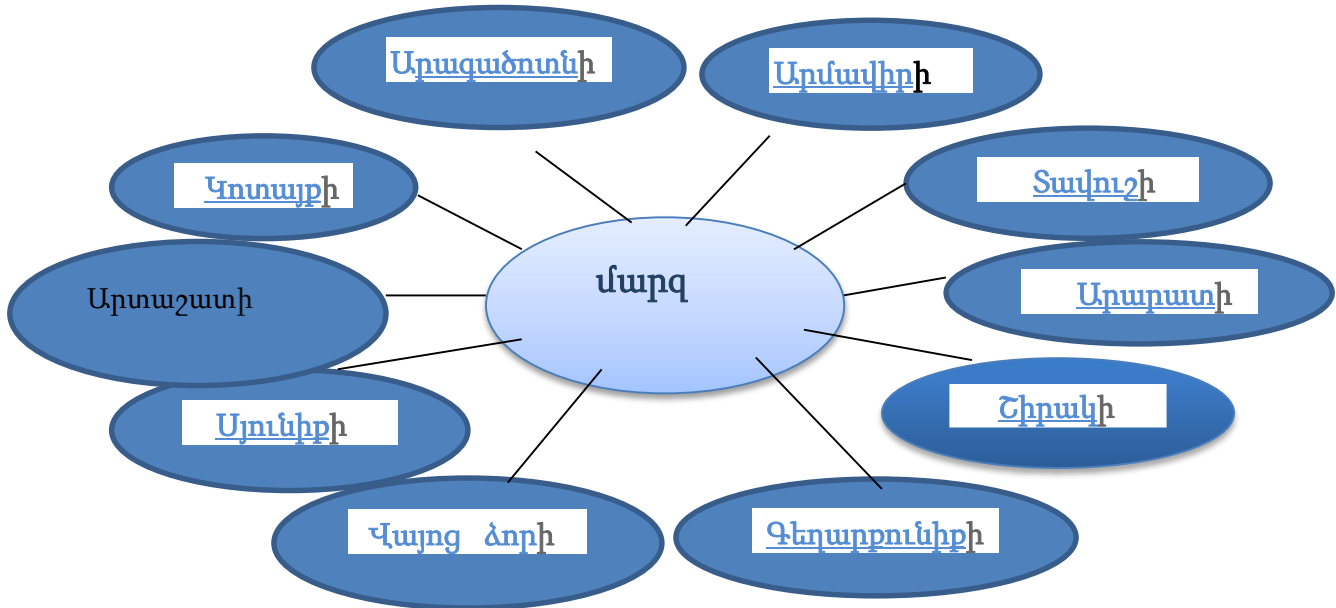
Ֆἑáõñմ: Ս³ἰ³ἂáõÝáἰ Ñá·áñ-
á³ἰՍ³ՍԲ³ἰáõÁ³ՍՇÇÝ Ñ³ἰáõἰ ³ἂáõÝÝ»ñ

²ՎՕÝ³ἂáõÝ+Ս³ἰ³ἂáõÝ,
Ս³ἰ³ἂáõÝ+³ՎՕÝ³ἂáõÝ

- ²ԲԷ³ñÑ³·ñ³ἰ³Ý ³ἂáõÝÝ»ñ.
- ³. Ñ³ἰáõἰ ³ἂáõÝ+Ñ³ἑ³ñ³ἰ ³ἂáõÝ
- μ. Ñ³ἑ³ñ³ἰ ³ἂáõÝ+ Էñ³óáõՍ+Ñ³ἰáõἰ ³ἂáõÝ-Էñ³óՍ³Է
- . Ñ³ἑ³ñ³ἰ ³ἂáõÝ+Ñ³ἑ³ñ³ἰ ³ἂáõÝ (÷áԷ³μ»ñ³μ³ñ ·áñἰ³ἰáõ)

ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ի «Միջազգային հուշարձանների և մշակութային հուշարձանների մասին» կոնվենցիայի 1972 թվականի ընդունված կրթության մեջ համակարգված իրականացումը՝

ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ի «Միջազգային հուշարձանների և մշակութային հուշարձանների մասին» կոնվենցիայի 1972 թվականի ընդունված կրթության մեջ համակարգված իրականացումը՝

Ինթելեկտուալ փոփոխություն - շնորհիվ ճանաչողական արժեքների և կրթության միջոցով իրականացվող գործընթացը: Մեթոդական արժեքները (5 - 10 նախաձեռնում): Այնուամենայնիվ, առաջնությունը պատկանում է կրթությանը, որն իր հերթին իրականացնում է մշակութային հուշարձանների պահպանումը:

³³ Հ. Բարսեղյան, Փ. Մեթոդական, հայոց լեզու, 7-րդ դաս., էջ 20:

³⁴ Տե՛ս նույն տեղում:

Ն՝իáõĩ ³ÝáõÝÝ»ñÇ áõÕÕ³.ñáõÃÛ³ÝÁ í»ñ³μ»ñáÕ μ³é³ĩ³á³ĩóáõÃÛáõÝÝ»ñÁ, .ñáõÛ »Ý
ĩ»ĩñ»ñáõÛ: ²Ûë Ã»É³¹ñáõÃÛáõÝÁ ³ÉÇë »ı äáíáñ³ÍÁ ՆııíáõÃÛáõÝ ¹³ñÓÝ»Éáõ Ýá³ĩáí:

Վերջնաբոլորները-

1. կարողանում է տարբերակել հասարակ և հատուկ գոյականները , բաղադրյալ (բազմաբան) , հատուկ անունները
2. գիտի բաղադրյալ հատուկ անունների գրության սկզբունքները
3. հարստացրել է բառապաշարը
4. ½³ñ.³óեղ է μ³Ý³íáñ " .ñ³íáñ Éáëùը

İñİÝáõÃÛ³Ý ¹³ë (2-ñ¹ Á³Û) ³Ý¹ñ³¹³ñÓ ¿ İ³ĩ³ñíáõÛ ³ÛմáÕç ÝÛáõÃÇÝ: Û³ËÁÝĩñ»ÉÇ ÛÇçáó ¿
ĩ»ÝÇ ¹Ç³.ñ³ÛÁ: ²ÛÝ .İ³.ñ³ĩ³Ý ¹³ë³ĩñ.Çã ¿, áñái ¹ñë"áñíáõÛ ¿ ³ß³İ»ñİÝ»ñÇª É»½ĩ³ĩ³Ý
»ñ"áõÛÁÝ»ñÁ Ն³Û»Û³ĩ»Éáõ, Ն³ĩ³ñ»Éáõ,

É»½ĩ³ĩ³Ý ÷³ëİ»ñÁ ³ñÓÝ³.ñ»Éáõ İ³ñáÕáõÃÛáõÝÝ»ñÁ: Ð³Û»Û³ĩ»É »Ýù ³ÉÇëª

1. á³ñ½ " μ³Õ³¹ñÛ³É Ն՝իáõĩ ³ÝáõÝÝ»ñÁ,
2. մáÉáñ μ³Õ³¹ñÇãÝ»ñÁ Û»İ³ĩ³éái .ñíáÕ " ÛÇ³ÛÝ ³é³ÇÇÝ μ³Õ³¹ñÇãÁ
3. Û»İ³ĩ³éái .ñíáÕ Ն՝իáõĩ ³ÝáõÝÝ»ñÁ:

²é³Ç³¹ñ³ÝùÝ»ñ (³ÝՆ³ĩ³ĩ³Ý " ÈÛμ³ÛÇÝ)

ëİ»Õİ³.áñİ³İ³Ý ³é³Ç³¹ñ³ÝùÝ»ñ

1. Սահիկաշարով (սÉ³Û¹Ý»ñái) Ն՝չáñ¹³μ³ñ óáõó³¹ñáõÛ »Ýù .ñáÕÝ»ñÇ, Ýİ³ñÇãÝ»ñÇ, ³Ýİ³ÝÇ
Ն³Û ¹»ñ³ë³ÝÝ»ñÇ " ³ÛÉ x³Ý³áíí ³ñİ»ëİ³. »İÝ»ñÇ ¹ÇÛ³Ýİ³ñÝ»ñÁ, Ýñ³Ýó
ëİ»Õİ³.áñíáõÃÛáõÝÝ»ñÇó Ýİ³ñÝ»ñ, Նáõß³ñÓ³ÝÝ»ñÇ, İÇë³Ý¹ñÇÝ»ñÇ Ýİ³ñÝ»ñ: ú.İ³.áñíáõÛ
»Ýù Ý³" ³ßË³ñՆÇ ù³ñİ»½Á, áñÇ íñ³ óáõó³÷³Ûíái ÝßáõÛ »Ýù .»İ»ñ, Éx»ñ, á»íáõÃÛáõÝÝ»ñ,
İÕ½ÇÝ»ñ " ³ÛÉÝ: äáíáñáÕÝ»ñÁ á»İù ¿ İé³Ն»Ý İ³Û ³Ýİ³Ý»Ý ³ÝáõÝÝ»ñÁ " .ñ»Ý İ»ĩñ»ñáõÛ:
²ß³İ»ñİÝ»ñÇó Û»İÇÝ Ն³ÝÓÝ³ñ³ñíáõÛ ¿ ³Û¹ Ն՝իáõĩ ³ÝáõÝÝ»ñÁ .ñ»É .ñ³ĩ³Ëİ³İÇÝ, " áõëáóáÇ
ÛÇÇ³ÛíáõÃÛ³Ûμ ëíáõ.íáõÛ »Ý ³Û¹ μ³é»ñÁ: ²Ûë ³ßË³ĩ³ÝùÁ Çñ μÝáõÛÁái ³İİÇí ¿, Ն»İ³-
ùññ³ß³ñÁ " ÛñóáõĴ³ÛÇÝ μÝáõÛÁ ¿ İñáõÛ:

1. ²ßË³ĩ³Ýù Ն³Û³ĩ³ñ.ãÇ ú.ÝáõÃÛ³Ûμ - Աé³Ç³ñíáõÛ »Ýù, ùñÇÝ³İ, ÐáíՆ³ÝÝ»ë, ²É»ùë³Ý¹ñ,
¶ñÇ.áñ և ³ÛÉ ³ÝáõÝÝ»ñái İ³½Û»É Ն³ÛİÝÇ Û³ñ¹³Ýó ³Ýİ³Ýó³Ýİ»ñ " 1-2-Ç Û³ëÇÝ .ñ»É Ն³Ûéái
İ»Õ»İáõÃÛáõÝÝ»ñ:

ÆÝùÝáõñáõÛÝ ³ßË³ĩ³Ýù.

³Õ³¹ñÛ³É Ն՝իáõĩ ³ÝáõÝÝ»ñÇ í»ñ³μ»ñÛ³É İ³½Û»É óáõó³á³ëİ³éÝ»ñ " ÷³İóÝ»É ¹³ë³ë»ÝÛ³íáõÛ:

ԵՃՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Ամփոփելով <<Բաղադրյալ հատուկ անուններ կազմության առանձնահատկությունները և ուսուցման մեթոդիկան>> թեման՝ եկանք հետևյալ եզրահանգումների՝

ա) Սովորողների համար հատկանունների ծագման, կազմության ուսուցումը ճանաչողական մեծ նշանակություն ունի:

բ) Վերջին տարիներին հայոց լեզվի դպրոցական ուսուցման համակարգում բաղադրյալ հատկանունների գրության հարցերի նկատմամբ հետաքրքրությունը մեծացել է:

գ) Բառապաշարի զարգացմանը մեծապես նպաստում է ընթերցանությունը. բաղադրյալ հատկանունների ծագման պատմությանը, դրանց առաջացմանը նվիրված մի շարք հանրամատչելի գրքեր ոչ միայն նպաստում են սովորողների ճանաչողական ունակությունների զարգացմանը, այլև բառապաշարի ձևա-վորմանը: Մի շարք հատկանուններ իրենց պատմությամբ և ստուգաբանությամբ դառնում են սովորողների անքակտելի տարրերը, զարգացնում են նրանց բառապաշարի լեզվամտածողությունը:

դ) Բաղադրյալ հատուկ գոյականները որպես վերլուծական կազմություններ ներկայանում են ձևաբանական ամենատարբեր կաղապարներով, օրինակ՝ ածական+պարզ գոյական,(Նոր Արեշ, Նոր Նորք, Նոր Չելանդիա, Նոր Գյուղ), հարաբերական ածական+գոյական՝ Երեսնամյա պատերազմ, Հյուսիսային պատերազմ, Նոբելյան մրցանակ, և այլն:

ածական +ածական + գոյական՝ Հյուսիսային սառուցյալ օվկիանոս,պետական գիտատնտեսական խորհուրդ և այլն և այլն:

ե) Բաղադրյալ հատկանունների ուսուցման մեթոդիկան ներկայացնելիս առաջարկել ենք համագործակցային դաս՝ ԽԻԿ համակարգով՝ ինդրի լուծման նպատակով կիրառելով բնագրային հատվածներ, տրամագրեր, T-աձև աղյուսակ, ճյուղավոր գծապատկերներ, ճանաչողական բնույթի սահիկաշարեր:

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

1. Աբրահամյան Ա., Հայերենի դերբայները և նրանց ձևաբանական կառուցվածքները, Ե., 1953 :
2. Աբրահամյան Ս. Ժամանակակից հայերենի քերականություն, Ե., 1975:
3. Աճառյան Հ., Հայոց անձնանունների բառարան, Ե., 1962:
4. Ասատրյան Մ., Ժամանակակից հայոց լեզվի ձևաբանության հարցեր, Ե., 1970:
5. Բարսեղյան Հ., Հատուկ անուն, Ե., 1964:
6. Բարսեղյան Հ., Մեյթիխանյան Փ., Հայոց լեզու, 7-րդ դաս., Ե., 2021:
7. Գյուլբուդաղյան Ս., Հայոց լեզվի դասավանդման մեթոդիկա, Ե., 1978:
8. Խաչատրյան Լ., Տեղաշարժեր բառերի ձևաբանական իմաստի մեջ, Ե., 1985:
9. Հայոց լեզու, գրականություն, Հանրակրթական հիմնական դպրոցի առար-կայական չափորոշիչ (1-9 դասարաններ), Ե., 1985:
10. Հարությունյան Ռ., Գոյականի ուսուցման հիմնախնդիրները հիմնական դպրոցում, Ե., 2013 :
11. Հարությունյան Ռ., Թորգոմյան Ս., Ուղեցույց մանկավարժական պրակտիկայի (բանասիրական ֆակուլտետի), Ե., 2017:
12. Հայոց լեզու, գրականություն, Հանրակրթական հիմնական դպրոցի առար-կայական չափորոշիչներ և ծրագրեր, ՀՀ ԿԳՆ, Ե., 2011 :
13. ՀՀ ԿԳՆ լեզվի պետական տեսչություն: Տերմինաբանական և ուղղագրական տեղեկատու, Ե. , 2006:
14. Ղափանցյան Գ., Ընդհանուր լեզվաբանություն, Ե., 1939 :
15. Մեյթիխանյան Փ., Ուսուցչի ձեռնարկ , Ե ., 2011:
16. Մկրտչյան Ն. , Բառերի կենսագրությունից, Ե., 2004:
17. Ջահուկյան Գ ., Հայոց լեզվի զարգացումը և կառուցվածքը, Եր., 1969 :
18. Ջուլֆայան Ռ., Գոյականի բառաքերականական ներխոսքիմասային տեղա-շարժերը հայերենում, Ե., 2011 :
19. Սարգսյան Ա ., Հայոց լեզու, Ուսուցչի ձեռնարկ , Ե ., 2009:

20. Սևակ Գ., Ժամանակակից հայոց լեզվի քերականություն, Ե., 1955:
21. Ուսուցման ժամանակակից մեթոդներ, հնարներ, վարժություններ, ԿԱԻ Լոռու մասնաճյուղ, Վանաձոր, 2008: